

KÜRESEL BAĞLAMDA TÜRKİYE'NİN 2023 EKONOMİK HEDEFİ

Jean-Pierre Lehmann

Haziran 2011

Dr. Jean Pierre-Lehmann IMD Uluslararası Politik Ekonomi Profesörü ve
Evian Grubu Kurucu Başkanı'dır.

Küresel Bağlamda Türkiye'nin 2023 Ekonomi Hedefi¹

Türkiye Cumhuriyeti, 2023'te yüzüncü yaşını kutlayacaktır. Bu yıldönümü için hedefi, dünyanın en büyük 10 ekonomisi içine girmektir. Şu anda yer aldığı 17. sıradan ilk 10'a yükselbilmesi için Türkiye'nin senede %8 büyümesi gerekmektedir.

Bu yazı, mevcut uluslararası koşullar ve eğilimler ışığında, Türkiye'nin önündeki fırsatları ve engelleri değerlendirmekte ve özellikle Uzakdoğu'da hızlı ekonomik büyümenin getirdiği örnekleri ve bu tecrübelerden çıkarılacak dersleri göz önüne sermektedir.

Burada, çabuk büyümenin faydalarının yanısıra, maliyetlerine dair sorular da gündeme getirilecektir. Başarılı ekonomik büyüme sosyal alanda büyük bedeller getirebilir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ekonomik büyüme hedefleri, sosyal gelişme vizyonu ve hedefleri ile beraber yürütülmelidir.

Türkiye'nin İddiası-Türkiye'nin Durumu

600 yıldan uzun bir süre devam eden Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başında düşüşe geçmiş, Avrupa'nın "hasta adamı" olmuştur. Reform yapmaktaki başarısızlığı ile daha da gerileyen ekonomik ve politik yapısı, büyük bir imparatorluğu yönetemez hale gelmiştir. İmparatorluk, 1. Dünya Savaşı'nda parçalanınca müttefikler Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaptıkları gibi Türkiye'de de hakimiyetlerini kurmak istemişlerdir. Türk Kurtuluş Savaşı'nı (1919-1923) takiben Cumhuriyet kurulmuş ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Anlaşması ile uluslararası düzeyde tanınmıştır. Daha sonra Atatürk adını alacak Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde radikal bir siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini reform programı gerçekleştirilmiştir. Bu belki de dünyanın gördüğü en radikal dönüşümlerden biri olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı, Ortadoğulu ve Kuzey Afrikalı iken Türkiye Cumhuriyeti sağlam bir şekilde Batı yanlısı politikalar benimsemiş, reformlar bir "Batılılaşma" sürecine karşılık gelmiştir. Türkiye Avrupa'ya yönelmiştir.

Türkiye Avrupa Konseyi'ne 1949'da, o zamanlar yeni kurulmuş NATO'ya ise 1951'de katılmıştır. 1951'de GATT'a (General Agreement on Tariffs and Trade-Gümrük tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) üye olmuştur. 1961'de kurulan Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)'nin kurucu üyelerinden biridir. Türkiye 1963'te Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşması imzalamış ve 1987'de tam üyelik başvurusunu sunmuştur. Türkiye aynı zamanda 1973'te kurulan Organisation for Security and Cooperation in Europe'un (OSCE-Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) kurucu üyelerindedir. 31 Aralık 1995'te, Türkiye ve AB gümrük birliği oluşturmuşlardır. 1999'da Türkiye Avrupa Birliği Konseyi tarafından üye adayı olarak tanınmıştır, resmi müzakereler Ekim

¹ Bu yazıyı yazarken Türkiye'de bir dizi konferansa katılımımdan ve Türk hükümeti, iş dünyası, kanaat önderleriyle ve Türkiye'de yaşayan aralarında gazeteciler, resmi görevliler ve iş dünyası temsilcilerinin olduğu yabancılarla yürüttüğüm görüşmelerden faydalandım. Benimle paylaştıkları görüşleri için hepsine minnettarım. Atlantic Council'dan Zeynep Dereli'ye ve EDAM'dan Sinan Ülgen'e yönlendirmeleri ve beni Ekim 2010'da EDAM ile CER'ın düzenlediği ilham verici 6. Bodrum Yuvarlak Masa Toplantısı'na davet ettiği için, Yavuz Canevi'ne ise son derece faydalandığım Nisan 2011'de gerçekleşen 10. İstanbul Forumuna daveti için teşekkürlerimi sunuyorum. IMD'deki meslektaşlarım Sophie Coughlan ile Suzanne Rosset'e de düzeltmeleri ve yorumları için teşekkür ediyorum. Elbette, bu yazıdaki hatalar ve eksiklikler benim sorumluluğumdur.

2005'te başlamıştır. Üyelik zamanı ise belirsizdir çünkü AB liderleri konulan hedefler sürekli değiştirmektedir ve Fransa'da Nicolas Sarkozy ve Almanya'da Angela Merkel gibi bazı liderler Türkiye'ye muhalefetlerini açıktan açığa dile getirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin inişli çıkışlı bir ekonomik ve siyasi tarihi olmuştur. 1980'lerde ekonomik reformlar yapıp ve 20 yıl içinde çalışan başına çıktı ikiye katlanırken Türk ekonomisi gene de pek çok Orta ve Batı Avrupa ülkesinin gerisinde kalmıştır. Türkiye'de kişi başına gelir Avrupa ortalamasının %30'u seviyesindedir. Milli gelir bakımından dünyanın en büyük 17. ekonomisidir ancak 10.400 \$'lık kişi başına gelir ile dünya ekonomileri arasında 57. sırada gelmektedir. Bu rakam AB'nin en fakir ülkelerinden sayılan 32. sıradaki Portekiz'in yarısıdır. Ancak Türkiye en yeni iki AB üyesini geride bırakmaktadır.² Romanya 7500 \$ ile 70., Bulgaristan 6350 \$ ile 74. gelmektedir. Aynı şekilde, daha az gelişmiş AB üyelerinde olduğu gibi, tarım sektörü istihdamın %25.2'sini sağlayarak çok büyük olmaya devam etmektedir. Öte yandan, tarımsal gelir GSYH'nın sadece %9'unu sağlamaktadır.

2001'de Türkiye'de büyük ölçekli bir finansal kriz ve borsa çöküşü yaşanmıştır. Acil önlem tedbirlerinin ve reformların ardından ekonomi düzelmiştir. 2002 ile 2010 arasında Türkiye ekonomisi senelik %4'lük yıllık bileşik büyüme oranı ile sağlıklı büyümüştür. Ekonomide 2009'da küresel ekonomik krizin neticesi olarak küçülme yaşanmıştır ancak 2010'da %8.9 ile Çin ve Hindistan'ın arkasından 3. en yüksek büyüme olarak kaydedilmiştir. Böylelikle Türkiye ortalama %7.5 büyüme kaydedilen yükselmekte olan ekonomileri ve yılda % 1.8 büyüyen AB 27'lisini açık ara geride bırakmıştır.

Son gelişmeler Türkiye'yi geleceğe daha güvenle bakan bir ülke haline getirmiştir. Enerjik ve iyimser bir hava olduğu apaçık ortadadır. Senelerce AB'nin ekonomik gölgesinde kalan Türkiye, artık AB'yi krizde görmektedir. AB, Türkiye için en büyük pazar olmaya devam etse de, ülkedeki iş potansiyelinin çoğu ilgisini gittikçe daha çok eski Osmanlı bölgelerine, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya ve bunun yanı sıra Kafkaslarla Balkanlara yöneltmektedir. "Anadolu kaplanlarının" yükselişi girişimciliğin artması ve yeni pazarlara ulaşılması ile gerçekleşmiştir. İhracat 2002'de 36 milyar \$'dan 2010'da 117.5 milyar \$'a yükselmiştir. 2023 için ihracat hedefi ise 500 milyar \$'dır. Türkiye şu anda ihracat kapasitesi açısından Norveç ile Çek Cumhuriyeti arasında 30. sırada yer almaktadır. Reformlardan bu yana Ankara ihtiyatlı bir mali politika yürütmüştür. Mevcut enflasyon %5 civarındadır ki bu rakam 1980'lerde ve 1990'larda yaşanan %65 enflasyonun çok altındadır.

Türkiye'nin özel demografik avantajları da bulunmaktadır. Türkiye genç bir ülkedir. Polonya'nın 38.5, İspanya'nın ise 40.5 olan yaş ortalamasına karşın Türkiye'nin yaş ortalaması 28.5'tir. Türkiye, Avrupa'daki en genç nüfuslardan birine, hatta belki de en genç nüfusa sahiptir. Şu anda 72 milyon olan nüfus, 2050'de 90 milyona çıkacaktır. Böylelikle Türkiye, Rusya'nın ardından Avrupa'daki en büyük nüfus olacaktır. (Aynı dönemde Rusya'nın nüfusunun 17 milyon azalıp 143 milyondan 126 milyona düşmesi beklenmektedir.)

Sonuç itibariyle ekonomik göstergeler dengede, sağlam ve hatta etkileyici olsalar da, sosyal göstergeler aynı seviyede değildir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişim Göstergelerinde Türkiye, Ürdün ile Cezayir arasında 83. sırada yer almaktadır. Türkiye yüksek

² Bu veriler IMF'ten alınmıştır.

insani gelişim kategorisinde yer almaktadır ama orta insani gelişim kategorisine düşmenin sadece üç sıra uzağındadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinde zayıftır. Dünya Ekonomi Forumu Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Raporuna göre Türkiye, İran, Suriye ve Mısır'ın arkasında kalarak 134 ülke içinde 126. gelmektedir. Türkiye eğitim konusunda da geriden gelmektedir. Ortalama eğitim süresinin 11 olduğu AB'nin tersine, ortalama bir Türk sadece 6.5 sene eğitim görmektedir.

Türkiye'nin hedeflerine ulaşmasını engelleyebilecek başka potansiyel sosyal ve ekonomik sorunları da bulunmaktadır. Ar-Ge araştırmaları geçtiğimiz on yılda ikiye katlanıp, GSYH'nin %0.4'ünden %0.85'ine yükselse de, OECD ülkelerindeki %2.5 ortalama oranla halen çok yetersiz kalmaktadır. Ankara'nın 2023 hedefi %3'tür ve bu hedef büyük bir bilimsel atılım gerektirmektedir. Nüfusa oranla %45 olan internet kullanımı da oldukça düşüktür. İşsizlik, özellikle de genç işsizliği yüksektir. %25 olan genç işsiz ortalaması, dünya ortalamasının iki katıdır.³ Bunun önemli bir kısmı da üniversite mezunu işsizlerdir.

Büyüme tehlikeye atabilecek bir diğer etken de Cumhuriyet'in kuruluşundan beri en yüksek seviyeye ulaşan mevcut cari açığıdır.

Türkiye'nin hedefi önemli ölçüde doğrudan yabancı yatırım çekmesini gerektirmektedir ancak Türkiye'nin Dünya Bankası İş Yapma Endeksi'nde Antigua-Barbuda ile Karadağ arasında 65. sırada bulunması buna engel olabilir.

IMD Dünya Rekabetçilik Yıllığı'nda (WCY-World Competitiveness Yearbook) Türkiye 59 ekonomi içerisinde 39. gelmektedir. Türkiye'nin performansının etkileyici yanı, geçtiğimiz yıllarda bulunduğu 48. ve 47. sıralardan yaklaşık on sıra yukarı tırmanmasıdır. Bu temelde Türk ekonomisi iyi durumda gözükmemektedir. Öte yandan bazı gözlemciler bu saptamanın içinin boş olduğunu düşünmektedir.

Bu başarının esas tetikleyicisi yakın zamandaki yüksek büyüme rakamlarının gösterdiği üzere ekonominin dinamizmi olmuştur. Büyüme çoğunlukla ulusal ekonomi tarafından sırtlanmıştır, Türkiye bu sıralamada 20. gelmektedir. Ülke 54. sırada yer aldığı uluslararası ticarete ise zayıftır. İç yatırımlar söz konusu olduğunda Türkiye 45. sıradadır, ancak mevcut akış durumu iyiye gitmektedir, Türkiye 2010'da 8.9 milyar ile 23. sıradadır. Türkiye'nin özellikle kötü performans gösterdiği alan 50. sırada olduğu işsizliktir.

Türkiye kamu finansında güçlü pozisyonu ile (23.) toplumsal çerçevede zayıf olmasına (54.) rağmen hükümet etkinliğinde iyi bir performans göstermektedir. Altyapı eksiklikleri, özellikle 46. geldiği teknoloji altyapısında ve 52. geldiği eğitimde belirgindir.

Türkiye iş verimliliği sıralamasında 30. gelmektedir. Ekonomi; temel sanayi sektörünün yanısıra bankacılık, ulaşım ve iletişim gibi sektörlerde yürütülen agresif özelleştirme reform programlarından büyük ölçüde fayda sağlanmıştır. WCY anketini cevaplayanlar firmaların dinamizmini, esnekliğini ve uyum kapasitesini vurgulamıştır. Yöneticilerin güvenilirliği ve yeterlilikleri konularında da yüksek skorlar kaydedilmektedir. Finansal risk faktörü, finans ve

³ Uluslararası Çalışma Örgütü verileri

bankacılık regülasyonu ve finansal kurumların şeffaflığı gibi finans konularında Türkiye ilk 10'a girmektedir.

Son olarak, endeksler ve sıralamalar söz konusu olduğunda, Transparency Uluslararası Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde (Transparency International Corruption Perceptions Index) Türkiye Namibya ile Letonya arasında 56. sırada yer almaktadır ama aynı zamanda diğer gelişmekte olan G-20 ülkelerinin de (Brezilya 70., Çin 78., Hindistan 87., Meksika 98., Arjantin 105., Endonezya 110.) ve hatta İtalya (67.), Romanya (69.), Bulgaristan (73.) ve Yunanistan (79.) gibi bir dizi AB ülkesinin de önünde yer almaktadır.

Elbette bütün bu sıralamaların dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sıralamalar belirli açılardan görüşler sunmaktadır. Ancak bunların bir arada değerlendirilmesi ülkenin ekonomisi ve toplum hakkında sağlıklı bir fikir verecektir. Ayrıca, bu veriler politika yapıcılara dikkat edilmesi gereken alanlar ve reformlar hakkında rehberlik etmektedir. Eğitim, istihdam, özellikle de genç ve kadın istihdamı, toplumsal cinsiyet meseleleri, yenilik, Ar-Ge, altyapı ve genel iş ortamı hükümetin acil ve öncelikli gündemi olmalıdır.

Türkiye'nin mevcut ekonomik durumu dinamiktir. Tekstil ve giyim, endüstriyel istihdamın halen yaklaşık %30'una karşılık gelmektedir ancak gıda üretimi, yurtdışı inşaat, çelik, otomotiv ve elektronik gittikçe artan bir pay almaktadır. Türk iş dünyası havacılık, savunma, malzeme teknolojisi, tıbbi ekipman, çevre ve yenilenebilir enerji gibi bir dizi kilit sektöre odaklanmaktadır. Hizmet sektörü GSYH'nin %65'ine ve istihdamın %45'ine denk düşmektedir.

Türkiye'nin "yumuşak ekonomik gücü" patlama yapan pembe dizi satışlarına da yansımıştır. Şu anda, 40 ülkeye 38.000 saatlik ve 60 milyon \$'lık satış yapılmaktadır. Türk pembe dizilerinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da %65-70'lik bir piyasa payı bulunmaktadır. Türkiye'nin hedefi 2023'te 80 ülkeye ulaşmak ve satışlarını 500 milyon \$'a çıkarmaktır. Türk dizilerinin Türkiye'nin patlama yapan turizm sektörüne de olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin gittikçe daha fazla küresel ve rekabetçi firması olmaktadır ve THY gibi yeni markalar üretme sürecindedir.

Türkiye'nin kilit bir özelliği jeopolitik pozisyonudur. 2005'te açılan 1768 kilometrelik günde bir milyon varil kapasiteye ulaşması beklenen ve Hazar Denizi'nin petrolünü Akdeniz'e taşıyacak Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının da gösterdiği gibi, enerji bakımından jeopolitik pozisyon bir kazançtır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı bunun bir örneğidir. Orta Asya'yı Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlayacak boru hatlarının geliştirilmesi de gündemdedir.

Türkiye muazzam güzellikte alanları, kıyıları ve şehirleri olan, büyük ve çeşitlilik barındıran bir ülkedir. İstanbul'un büyük bir kazanç olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Bu şehir düzenli olarak dünyanın en gözde on şehri arasında yer almaktadır. İstanbul hem mecazi hem de gerçek anlamda Doğu ile Batı arasında bir köprüdür. Aynı zamanda Avrasya'nın önemli bir merkezidir. İstanbul'dan 4 saatten az bir uçuş süresinde 50 ülkeden 1.5 milyar insana ulaşabilmektedir.

Bugünün Türkiye'sinde bir dinamizm vardır. Enerjik bir iyimserlik hakimdir. Elbette ki, işsizlik gibi sorunlar bulunmaktadır ama günümüzde Türkler Türk olmaktan gururludur ve gelecekte bu gururlarının daha da artacağına emindirler.

AB ekonomileri geriledikçe ve Türkiye'ninki büyüdükçe, rahatlık veren bir özgürleşme hissi de gelmektedir. Türkiye, bazılarının iddia ettikleri gibi Avrupa'ya sırtını dönmemiştir. Her ne kadar tam üyelik umutları gerilemiş olsa da pek çok Türk halen Avrupa'yı hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve demokrasi için önemli bulmaktadır.

Türkiye'yi üyelik perspektifinin dışında tutmak AB için büyük bir kayıp olacaktır. Bu durum, zaten bolca örnekleri bulunan Avrupa'nın liderlik göstermekteki yetersizliğinin bir örneğini daha sağlayacaktır. Ancak Avrupa hedefi, laik ve liberal Türkler için önemini korumaktadır. İslamcı AKP yönetimi altında ülkenin ekonomisi çok iyiye gitmiştir, öte yandan Cumhuriyet'in seküler geleneğinin ve özgürlüğün tehlikede olabileceğini düşünenlerin sayısı az değildir.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, Türkiye 2023'te dünyanın en büyük on ekonomisi arasına girmek hedefine ulaşmak için makul ölçüde hazır görünmektedir. Ancak bu hedefe ulaşmaya çalışırken, liderler sadece ulusal gelişmeleri değil, küresel eğilimleri ve yüksek büyüme kaydeden diğer ulusların tecrübelerini de dikkate almalıdır.

Büyüme: Perspektifler ve Dersler

2023'te dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girebilmek için, Türkiye'nin mevcut durumda sırasıyla Hollanda, Güney Kore, Meksika, Avustralya, İspanya, Rusya ve Hindistan'ı geçmesi gerekecektir. Şu anda 10. sırada olan Hindistan'ın geliri, Türkiye'nin yaklaşık iki katıdır: 1.5 trilyon \$'a karşılık 750 milyar \$.

Türkiye'nin yörüngesini değerlendirirken, uluslararası ekonomik dinamiklerin de dikkate alınması gerekmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısına bakarsak, statükoya meydan okuyanlar sınırlı kalmıştır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development), Marshall Planı ve bir dizi diğer girişim sayesinde İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımı takiben bir kaç sene içinde Batı Avrupa ekonomileri uluslararası ekonomik güçler arasına güçlü aktörler olarak geri dönmüşlerdir. Ekonomik gelişmeleri jeopolitik gelişmeler tamamlamıştır. Soğuk Savaş Batı Avrupa'yı ve Kuzey Amerika'yı sıkı bir koalisyona sokarak savaş sonrası dönemin temelini oluşturmuştur.

Bunun sonrasında sahneye Japonya çıkmıştır. Aslında Japonya, dünya ekonomi sahnesinde savaştan önceki birkaç on yılda da faaldi ancak genellikle Japonya'nın sadece askeri anlamda değil ekonomik anlamda da tamamen yenildiği ve tehdit oluşturmadığı kabullenilmekteydi.

Japonya'da bulunan ABD kuvvetlerinin başı General Douglas MacArthur, Amerikan istilası esnasında Westinghouse'un CEO'suna Mitsubishi Grubuyla (GE Mitsui Grubu ile ortaklı) ilişkilerini ve teknoloji lisanslarını yenilemelerini tavsiye eden bir mektup yazmıştı. Ayrıca, bunu yaparken çekinecek hiçbir şeyi olmadığını çünkü Japonların Amerikan teknolojisinin ve yönetim anlayışının çok gerisinde olduklarını, Amerikalılara yetişmelerinin pek mümkün olmadığını, olsa da çok uzun yıllar alacağını da eklemişti.⁴ Dahası 1930'larda kalitesiz mal üretiminden kötü bir ünü olduğu için Japonya ciddiye alınmıyordu. Japon malı etiketleri, ucuz ama kalitesiz mal

⁴ 1980'lerin başında Pittsburgh'da Westinghouse'da çalışırken, bu mektup bana okunmuş ve gösterilmiştir. Ancak, gizli Westinghouse belgesi olduğu için kopyalamama izin verilmemişti. Buna karşın mektubun içeriği gayet iyi aklımdadır.

anlamına geliyordu. Birkaç on yıl içinde Japonya kalite konusunda dünya lideri haline geldi. Ülkenin mevcut sancıları bir yana, Japonya'nın düşük kaliteden çok yüksek kaliteye tırmanışı dikkatle incelenmesi gereken bir olgudur.

“Japon ekonomik mucizesi” olarak adlandırılan durum, 1960’larda meydana çıkmıştır ve 1960’ların sonunda Japonya’nın GSYH’si Almanya’nınkini geçmiştir. Japon sanayisi; İsviçre saat, Alman fotoğraf makinesi, İngiliz motosiklet ve Amerikan televizyon sanayilerini zarara uğratmıştır. 1970’lerde ise, Japonya araba endüstrisinin lideri haline gelmiştir.

1980’lerde Japonya ile ticaret ortakları arasında, özellikle de ABD ile ticari gerilimler baş göstermiştir. ABD ve AB Gönüllü ihracat kısıtlamaları-Voluntary Export Restraints olarak da anılan yeni korumacılık dahil çeşitli korumacılık yöntemlerine başvurmuştur. Örneğin Japonya belirli ülkelerde araba ihracatını belirli sayıda araba ya da belirli oranda pazar payı ile kısıtlamak durumunda kalmıştır. Bu elbette GATT prensiplerinin ihlalidir ancak dünyanın önde gelen güçlerinin küresel yönetim prensip ve kurallarını ilk ihlal edişleri de değildir. İyi tarafından bakıldığında Japonya ile sanayileşmiş Batı ülkeleri arasındaki ticari anlaşmazlık 1986’da Punta del Este’de düzenlenen GATT Uruguay toplantısını tetiklemiştir.

Japonya’nın meydan okumasının diğer ilk etkilerinden biri de ABD Başkanı Nixon’ın tek taraflı olarak 1971’de doların altına çevrilebilmesini sonlandırmasına, böylelikle Bretton Woods sabit döviz kuru sistemine son vermesine yol açmasıdır. Dolara karşı 360’da sabitlenen yen, böylelikle patlama yapmıştır. Sonraki 10 yıl boyunca Japonya ile ticaret açığı sürekli büyümeye devam edince, Başkan Reagan hükümeti New York Plaza Otel’de toplamış ve yenin değeri arttırılmıştır. İki yıl içinde, 1 dolar 240 yen seviyesinden 120 yen seviyesine inmiştir. Japonlar bu sürece yenin yükselmesi manasına gelen *endaka* adını vermişlerdir. Ancak beklentilerin tersine, yen yükseldikçe ABD’nin Japonya ile olan ticaret açığı da yükselmiştir.

Japonya-ABD arasındaki ticari anlaşmazlık bazı ciddi tartışmalara yol açmıştır ve iki ülke zamanla bir ticaret savaşının eşiğine gelmiştir. Ancak ABD ile Japonya arasındaki ticaret daha geniş bir jeopolitik bağlamda değerlendirilmelidir. ABD’nin müttefiki olan Japonya, ABD güvenlik politikasının Asya-Pasifik bölgesinde önemli bir ortağıdır. Kore ya da Vietnam savaşlarında herhangi bir Japon birliği çarpışmamış olsa da, Japon birliklerinin çarpışması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’ce dikte edilen Japon anayasasındaki barış şartınca yasaklanmıştı; Japonya Amerika’ya önemli ölçüde lojistik, onarım ve bakım imkanları sağlamıştır. Sağlanan imkanlar arasında Amerikan askerleri için gemiler ve uçaklar, dinlenme ve tedavi hizmetleri de bulunmaktaydı. Herhangi bir dış politika meselesinde Tokyo’nun Washington’un siyasetini takip etmesi rahatlıkla beklenebilecek bir durum olmuştur. Japon hükümeti, ancak Nixon’ın Pekin ziyaretinin ardından Çin ile diplomatik ilişki kurmaya başlamıştır.

Soğuk savaş sona erince, o esnada başkan seçilen ama henüz göreve başlamamış bulunan Clinton, Japon meselesini çözeceğini söylemiş olsa da, Japon ekonomisi artık tehdit olmaktan çıkmıştır.

Dolayısıyla, 20. yüzyılın ikinci yarısında Batılı güçler ekonomik bir güç olarak Japonya sorusu ile ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Japonya’nın ekonomik meydan okuması esnasında ülkenin nüfusu 100 milyon ile 115 milyon arasındaydı. Ekonomik durum pek çok gerginlik yarattıysa da, en sonunda ülkenin uyumlu dış politikası, soğuk savaşta müttefik olarak

önemi ve belki de Amerika'nın bir getirisi olan demokrasisi ile bu durumun üstesinden gelinmiştir.

Yerleşik düzene bir sonraki meydan okuma ilk başta tuhaf bir ekip gibi gözükken, NIE diye adlandırılan (yeni endüstrileşen ekonomiler-newly industrialized economies) 4 ufak ölçekli çevre ekonomisinden gelmiştir. Bunların bir diğer daha çok kullanılan adı 4 ejderhadır (ya da kaplan). Bu ülkeler Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Tayvan'dır.

Bu bağlamda vurgulanması gereken bir nokta, Batı'nın Doğu Asya'dan yükselen bu meydan okumalara hazırlıksız yakalandığıdır çünkü bu bölge refah sağlanması bir yana düzgün bir ekonomik performans yürütmekten dahi aciz olarak değerlendirilmiştir. Fakir ve Asyalı kelimeleri, özellikle de fakir ve Çinli kelimeleri neredeyse eşanlamlı olarak kullanılmaktaydı. Örneğin 1968'de Ekonomi alanında Nobel ödülü sahibi Laureate Gunnar Myrdal, Asya'nın neden fakir olduğunu ve fakir kalmaya devam edeceğini anlattığı 3 ciltlik *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations* (Asya'nın Dramı: Ulusların fakirliklerinin incelenmesi) başlıklı bir çalışma yayınlamıştır. Son birkaç onyılıda yazılanların çoğu ise, "Asian Miracle: An Inquiry into the Prosperity of Nations" (Asya Mucizesi: Ulusların zenginliğinin incelenmesi) olarak kategorilendirilebilir. Şartlar gerçekten değişmiştir.

Dört Asya kaplanı/ejderhası bu dönemin başında henüz Batı'nın radarına girmemişlerdi; dördünün toplam nüfusu 70 milyonun altındaydı. Bu ülkeler başlarda özellikle AB ve ABD'ye ihraç ettikleri tekstil ve kıyafetler olmak üzere emek-yoğun sanayilere odaklanmışlardı. Buna karşılık Batılı sanayileşmiş güçler bir kez daha GATT'a müdahale edip 1974'te Multi Fibre Anlaşmasını devreye sokmuşlardır. Bu Anlaşma ile geliştirmekte olan ülkelerin ihraç edebilecekleri tekstil ve hazır giyim miktarına kota konulmuştur. Bu durum 31 Aralık 2004'e kadar devam etmiştir. Dörtlünün gücü, sanayileşmiş ekonomilerin korumacılık güdülerini canlandırmaya yetmiştir.

Bir diğer önemli husus, dörtlünün, özellikle de Tayvan ve Hong Kong'un Çin'in dünyanın bugüne kadar gördüğü en dramatik ve radikal ekonomik devrimini tetiklemesidir. Mao Zedong'un 1976'daki ölümünün iki yıl sonrasında kültür devriminin közleri canlıyken Çin liderliği ekonomik bir dönüşümü başlatmıştır. 1978'de Pekin küreselleşmeyi reddetme pozisyonundan 180 derece dönmüş ve küreselleşmeyi kucaklamıştır.

Yalnızca on yıl sonra Berlin Duvarı yıkılmış, SSCB dağılmış, Hindistan kendi reform programını açıklamış, Brezilya tek taraflı olarak serbest piyasaya geçişi ele almış, Meksika NAFTA'ya katılmış, Güney Afrika'daki apartheid (ırksal ayırım) politikası küresel serbest piyasaya bağlanabilmek için sona ermiş, bir zamanların Vietnamlı "tekne halkı" geri döndükten sonra birikimlerini hızla yükselen Vietnam ekonomisine katkı için kullanmışlardır. Küreselleşme ve küresel büyümenin baraj kapakları sonunda açılmıştır.

Ekonomik büyüme serüveni ve küresel arayışı sadece 110 milyon Japonun veya 70 milyon kişilik Asya Kaplanları'nın meselesi olmaktan çıkmıştır. O zamana kadar dünya ekonomi yarışında birkaç atlet yer almaktaydı. Şimdi ise her ulusun koşup kazanmayı veya en azından durumunu iyileştirmeyi düşlediği büyük bir maraton hayal etmemiz gerekmektedir. Dünyayı üçe - Birinci Dünya, İkinci Dünya, Üçüncü Dünya - ayıran eski paradigma tarihin tozlu sayfasında yerini almıştır. Halen çeşitli sebepler yüzünden şimdilik bu yarışa katılamayacak kadar

dezavantajlı durumda çok fakir ülkeler bulunmaktadır. Yaklaşık 7 milyarlık dünya nüfusunun neredeyse 2 milyarı ya çok fakir ya da çok zor yaşam koşulları olan ve baskıcı LLDC'ler gibi (Karaya hapsolmuş en az gelişmiş ülkeler-Landlocked least developed countries) ülkelerde yaşamaktadır. Yine de tahminlere göre küresel ekonomiyle bağlantılı insan sayısı 1990'da bir milyardan az iken 2000'de 5 milyarın üzerinde bir sayıya ulaşmıştır. Fiilen bütün "devler" – Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya, Brezilya, Meksika, Pakistan, vs.- yarışın içindedir. Nijerya da bir sonraki on yılda bu yarışa katılabilir.

Hızlı büyüyen ekonomilerde CK Prahalad'ın "hırslı sınıflar" diye tanımladığı sayısı gittikçe artan insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar yoksulluk sınırından yükselmiştir, kendi ve çocuklarının hayat standartlarını hızla yükseltmek için güçlü bir motivasyona sahiptirler. Bu durum ekonomik büyüme ve rekabet yaratan oldukça kuvvetli bir sosyal güçtür. Arap dünyasını sarsan devrimlerin büyük ölçüde bu "hırslı sınıfların" siyasi ve ekonomik olarak amaçlarına ulaşmaları engellendiği için başladığını görmekteyiz. Hırslı sınıfların artan sosyal beklentileri birer barut fıçısıdır ve hükümetleri büyümeyi öncelikli kılmaya zorlamaktadır.

Türkiye'nin 2023 yılı itibarıyla dünyanın on büyük ekonomisi arasında yer alma hedefiyle ilgili üç belirgin soru öne çıkmaktadır.

Birincisi, küresel ekonominin mevcut yönetişiminin o döneme kadar ayakta kalıp kalamayacağı sorusudur. Gördüğümüz kadarıyla 1960'larda meydan okuma "sadece" Japonya'dan, 1970'lerde "sadece" dört Asya Kaplanı'ndan gelse de Batılı güçler, bu değişikliklere uyum sağlamak yerine korumacı yöntemlere başvurmuştur. Eğer Japonya ve kaplanlardan kaynaklanan mücadeleye uyum sağlayamadıysalar, nasıl olacak da gezegenin her köşesinden milyarlarca insanı kapsayan bir meydan okumayı yönetebilecekler? Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu'nun başarısızlığı bu zorluğun altını çizmektedir.

Türkiye'nin başarı şansı elverişli bir küresel ortamın devamına bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde de küresel ekonominin yönetişimini engelleyebilecek yükselmekte olan küreselleşme karşıtı güçler bulunmaktadır. Türkiye gibi yükselen ekonomiler küresel ekonominin yönetişiminde daha aktif olup inisiyatif almalıdır, aksi halde uluslararası ticaret ve yatırımların azaldığı bir döneme girilebilir ve bu Türkiye'nin hedeflerine ulaşmasını tehlikeye atar.

İkinci soru ise Japonya ve Asya Kaplanları'nın hızlı yükselişi yaşanırken dünyada temel çevresel endişelerin, iklim değişikliği konusunun ve kaynakların sınırlılığına dair bilincin olmadığına dikkat çekmektedir. Bugünkü durum çok farklıdır. Japonya ve kaplanların çılgınca çevreyi kirleterek büyürken –ki öyle de yaptılar- bugünkü oyunun adı "sürdürülebilir kalkınma"dır ve oynanması çok daha zordur.

Üçüncüsü de 1960, 1970 ve hatta 1980'lerdekinden farklı olarak, Türkiye artık çok kalabalık bir sahada veya yukarıda değinildiği gibi kalabalık bir maratondadır. Türkiye daha büyük bir ekonomik güç elde etmeyi düşleyen tek ülke değildir. Hindistan hükümeti, 2030 itibarıyla dünyanın 3. büyük ekonomisi olmayı hedeflemektedir, Hindistan'ın şu anki sırası 10.luktur. Yani Türkiye, Hindistan'dan boşalacak 10. sırayı düşerken, Hintliler Japonya'ya ait olan 3. sıranın peşindedir. Şu an Türkiye'nin gerisinde bulunan Endonezya, Tayland, Vietnam gibi ülkeler de bir süredir yükselişte olan ülkelerdir. Bu zorlu yarışta, rekabetçilik kesinlikle belirleyici olacaktır.

II

Zor olacağını kabullenmekle beraber, o zaman büyümenin sihirli formülü nedir? Maalesef gerçek şu ki bilemiyoruz. Dünya Bankası eski uzmanlarından William Easterly'nin kitabının adında belirtildiği gibi büyüme arayışı zor hem de çok zordur.⁵ Büyüme ve Kalkınma Komisyonu'nun 2008 Büyüme Raporu - Sürdürülebilir Büyüme ve Kapsayıcı Kalkınma Stratejileri'ne göre 1950-2005 boyunca incelenen 190 ülkede arasında 25 yıl ve daha üzeri için ortalama sürdürülebilir büyümenin yıllık % 7 kaydedildiği ülke sayısı sadece onüçtü. Bunlar arasında beklenmedik ülkeler de vardır Aşağıdaki liste sürdürülebilir yüksek büyüme dönemine sahip ekonomileri ve kişi başına düşen gelirin başlangıç ve bitiş seviyelerini yansıtmaktadır.⁶

Ülke	Yüksek Büyüme Dönemi	Başlangıçta kişi başına gelir	Sonunda kişi başına gelir
Botsvana	1960-2005	210	3800
Brezilya	1950-1980	960	4000
Çin	1961-2005	105	1400
Hong Kong	1960-1997	3100	29900
Endonezya	1966-1997	200	900
Japonya	1950-1983	3500	39600
Kore	1960-2001	1100	13200
Malezya	1967-1997	790	4400
Malta	1963-1994	1100	9600
Umman	1960-1999	950	9000
Singapur	1967-2002	2200	25400
Tayvan	1965-2002	1500	16400
Tayland	1960-1997	330	2400

Büyüme ve Kalkınma Komisyonu üyeleri aralarında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Yöneticisi (United Nations Development Programme-UNDP) Kemal Derviş'in de yer aldığı sınırlı sayıda politika yapıcı, işadamı ve akademisyen bulunmaktaydı. Türkiye'yi 2023 hedefine ulaştırmak isteyen herkes bu raporu okumalıdır.

Editörlere göre yakında diğer bir kaç ülke, özellikle Hindistan ve Vietnam 13.sıraya gelebilecek durumda olacaktır. Bu durumda bile sayı son derece az kalmaktadır.

⁵ Elusive quest for Growth

⁶ Büyüme Raporu, s. 20

Gerçeklerin teoriler ile çeliştiği durumlarda büyüme arayışı daha da zordur. 1960'lardaki - benim üniversite öğrencisi olduğum yıllar- kalkınma iktisatçılarına göre büyüme için ülkelerin doğal kaynaklar açısından zengin ve makul bir pazara sahip olması gerekirdi. Asya'da Filipinler ve Burma (Myanmar) bu söylem için mükemmel örnekler olarak görülürdü. Diğer gözdeleler ise İran, Meksika ve Nijerya idi. Asya göz ardı edilirken, Afrika pek çok akademisyen ve politika yapıcı tarafından ümit verici olarak görülürdü.

Oldukça büyük bir pazar olmasına karşın Japonya doğal kaynaklar açısından fakirdir. Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan da doğal kaynak açısından fakirdir ve pazarları oldukça küçüktür.

Kore ve Tayvan modeli Türkiye ile özellikle ilintilidir (Uzun zamandan beri yakından tanıma ayrıcalığına sahip olduğum Hong Kong ve Singapur da eşit derecede etkileyicidir fakat küçük şehir devleti özellikleri ile geniş kırsal alanların getirdiği yükümlülüklerden muaf olmaları nedeni ile Türkiye'ye daha az benzerlik gösterirler).

Kore yarımadasındaki çatışmanın 1953 yılında sona ermesinin ardından Kuzey, Güney'den daha umut verici bir durumdaydı. Kuzey, mineraller özellikle de kömür açısından zengindi. Ayrıca Japon sömürgeciler Kuzeye altyapı ve endüstri yatırımı yapmışlardı. Bu yüzden Kuzey daha avantajlı durumdaydı. Bugüne hızlıca geldiğimizde ise karşımıza çıkan sonuç Güney Kore'nin dünyanın en büyük 15. ekonomisi, kişi başına GSYH' de ise 33. sırada olması, Kuzey Kore'nin ise toplam GSYH' de 89. ve kişi başına GSHY'de ise 145. sırada olmasıdır.⁷

Güney Kore ve Tayvan'ı ilk 1967'de ziyaret etmiştim. Oldukça fakir olan iki ülkede de günün birinde Dünya Bankası'nın tabiri ile mucize yaratarak dünyayı şaşırtacaklarına dair hiçbir işaret yoktu.⁸ Düzenli olarak bu ülkelere gitme fırsatı buldum ve özellikle 1980'lerde Kore'de ve Tayvan'da her ay birkaç gün bulduğum dönemlerde bu ülkelerin ekonomileri ikili hanelerde büyüdüler.

Büyüme raporunun 22.sayfasında yüksek ve sürdürülebilir büyümenin genel özelliklerini anlatan bir diyagram bulunmaktadır. Bu özellikler arasında açıklık ve küresel talebi anlama bilgi ve kapasitesi, makroekonomik istikrar ve sürdürülebilir kamu finansı, geleceğe yönelik bir yönlendirmenin yanı sıra yüksek yatırım ve tasarruf, fiyatların kaynaklara rehberlik ettiği ve kaynakların fiyatları takip ettiği hassas bir piyasa dağılımı, büyüme için güvenilir bir hedefe sahip güçlü liderlik ve yönetim, yüksek düzeyde idari ve teknokratik kapasiteye sahip olunması sayılabilir.

Tüm bunlar Kore ve Tayvan için geçerlidir ve büyüme için asgari fakat yeterli olmayan ana faktörler olarak düşünülebilir. Bir kaç ek noktayı daha vurgulamak gereklidir.

Başarıya ulaşmış her çeşit insan eyleminde aklın ve çabanın etkisi büyüktür fakat şansın da etkisi vardır. Hem Kore hem de Tayvan büyük miktarda Amerikan yardımı almıştır. Fakat başarının anahtarı bu şanslı durumları iyi değerlendirmekten geçer. Bir çok ülke hatırı sayılır miktarda yardım aldığı halde, bunları iyi kullanamamış ve yardımlar yolsuzluklarla ve anlamlı bir geri dönüşümü olmayan projelerle zıyan edilmiştir. Mısır'ın aldığı hiçbir yardım Mısır ekonomik

⁷ Veriler CIA World Fact Book 2000-2010'dan alınmıştır.

⁸ Dünya Bankası The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy, 1993

mucizesini yaratmamıştır. Aksine ülkenin ölü toprağına bürünmüş halini açıklarken bu yardımların nasıl israf edildiğini anlamak önemli yer tutar. Koreliler ve Tayvanlılar bir yandan şanslıyken, şanslarını nasıl kullanacaklarını bilecek kadar da zekiydiler.

Başarılı Doğu Asya ekonomilerini -Çin, Hong Kong, Japonya, Singapur ve Tayvan, diğerlerinden ayıran en önemli özellik eğitime harcadıkları emek ve eğitim yatırımları olmuştur. Bu ülkeler zengin oldukları zaman eğitim seviyeleri yükselmemiştir fakat eğitim seviyeleri yüksek olduğu için zengin olmuşlardır. Eğitim yatırımlarının çoğunun elit yüksek okul düzeyinde olduğu ve ilk ve orta öğretimin ihmal edildiği Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin aksine Doğu Asya toplumlarında tüm eğitim yapısı güçlü durumdadır.

Eğitime verilen önemin olumlu bir sonucu ise Doğu Asya toplumlarının dünyadaki en eğitilmiş iş gücüne sahip olmasıdır. Bu onlara çalışanların kullanım kılavuzu okuma ve anlama, kompleks iş makinesi kullanım ve yönetim süreçlerine katılım becerilerini arttırarak üretimde büyük bir rekabet avantajı sağlamıştır. Ayrıca yüksek eğitim düzeyi yeni sanayileşen ekonomilerin ucuz iş gücü avantajını kaybetmeleri ve paralarının değer kazanmasına rağmen değer zincirini hızla tırmanabilmelerine olanak sağlamıştır. Tayvan parmak arası terlik imalatı yapan ülke olmaktan çıkıp bölgesel ve küresel yüksek teknoloji güç odağı haline dönüşmüştür.

Yeni sanayileşen ekonomiler değer zincirini tırmandıkları gibi, daha az gelişmiş Güneydoğu Asya ekonomilerinin ve tabii Çin'in önemli doğrudan yabancı yatırımcıları haline gelmişlerdir. Tayvan'ın Çin ile olan güçlü ticaret ve yatırım bağları zaman zaman siyasi gerilimlerin yatışmasında önemli rol oynamıştır. Sermaye bu hareketlerinin sonucunda ise küresel pazara hizmet eden Doğu Asya bölgesel arz zincirinin yaratılması ve katıldığı her ekonomide büyümeyi ve teknolojiyi teşvik etmesi olmuştur. Başka hiçbir kıtada benzer bir gelişme yaşanmamıştır.

Yeni endüstrileşen ekonomiler özellikle Kore ve Tayvan şimdi beyin kazanımı olarak adlandırılan olgudan yararlanmışlardır. Koreli ve Tayvanlı öğrenciler yoğun bir şekilde Amerika'daki en iyi üniversitelere gitmişlerdir.

Boston'daki MIT'nin adı bu nedenle şaka yollu 'Made in Tayvan' olarak ifade edilmiştir. Ar-Ge merkezlerindeki çalışmaları ve ardından istihdamları ile Tayvanlı ve Koreli girişimciler ve mühendisler çok değerli bilgi ve bağlantılar kazanmışlardır.

1980'lerde Amerika'ya giden her on öğrenciden sadece ikisinin geri geldiği görülürken 90'larda Tayvan'da yapılan reformlar sonucu yurtdışında okuyan pek çok Tayvanlı ülkesine dönerek kendi şirketlerini kurmuş ve Amerika'da kazandıkları bilgi ve bağlantıları müşterilere ve stratejik ortaklara dönüştürmeyi başarmışlardır. (Pek çok Amerika eğitilmiş Tayvanlı şu anda Çin ana kıtasında çalışmaktadır). Beyin göçünün tersine çevrilmesi için çekici ortamın yaratılması en kritik meselelerden biri olabilir.

Amerika eğitilmiş iktisatçılar Kore'nin büyümesi ve kalkınmasında da önemli rol oynamıştır. Kore hükümeti ekonomi, endüstri ve teknoloji politikalarına rehberlik etmesi için bir grup düşünce kuruluşu kurmuştur. 1971'de kurulan Kore Kalkınma Enstitüsü önde gelen Amerikan üniversitelerinden doktoralarını almış olan çok değerli iktisatçılara ev sahipliği yapmıştır. Böylelikle iktisadi politika ve kalkınma ile ilgili her alanda forumlar düzenleyerek, çeşitli araştırmalar yürüterek ve yayınlar yapılarak Kore hükümeti ve iş çevresinin önde gelen liderleri

ile bilgi ve perspektif paylaşımı sağlanmıştır. Aynı yıl kurulan KAIST (Kore İleri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü- Korea Advanced Institute for Science and Technology) de bilim, teknoloji, araştırma ve geliştirme alanlarında benzer bir rol üstlenmiştir. Kore’de benzer bir dizi düşünce kuruluşu daha bulunmaktadır.

Tayvan'da da doktora derecelerini önde gelen ABD üniversitelerinden almış personelin bulunduğu 1976 yılında kurulan Tayvan İktisadi Araştırma Enstitüsü (Taiwan Institute of Economic Research-TIER) ve 1979 yılında kurulan Chung-hwa İktisadi Araştırma Enstitüsü’nün de aralarında yer aldığı hükümet destekli ve yarı resmi düşünce kuruluşları ve enstitüler bulunmaktadır.

Tayvan ve Kore’nin büyüme stratejilerindeki en önemli nokta her iki ekonominin de son derece yetenekli ve bilgili teknokratik idari elit tarafından yönlendirilmiş olmasıdır. Bilgi birikimi rekabetçi stratejinin bir ön şartı olarak ele alınmıştır.

Tayvan ve Kore bire bir benzer iki model değildir. Farklılıklar özellikle iki ülkenin kurumsal yapılarındadır. Kore, Japon “*zaibatsu*” modelini (sonradan *keiretsu* olarak bilinen büyük finans grupları ve karteller) *chaebol* olarak adlandırılan ayrıcalıklı endüstri gruplarına doğrudan ve dolaylı olarak teşvikler, indirimler ve sübvansiyonlar sağlayarak izlemiştir.

Japonya örneğinde olduğu gibi (mesela Mitsui ve Mitsubishi grupları gibi) *chaeboller* farklı sektörlerde olma eğilimindedir - gayrimenkul, finans, ticaret, inşaat, tekstil, kimya, otomotiv, elektronik, vb. İyi bilinen *chaeboller* arasında Samsung, Hyundai ve LG (eskiden Lucky Goldstar olarak bilinen) vardır. Küçük ve orta büyüklükteki sektörler nispeten az gelişmiştir ve *chaebol* derebeylerine hizmet için vardır. Bu Kore’nin zayıflığıdır.

ACER ve Tayvan Semiconductor Manufacturing Company gibi birtakım büyük şirketlere sahip olmasına rağmen, Tayvan ekonomisi geniş ölçüde küçük ve orta boy işletmelerden (KOBİ) oluşmaktadır. KOBİ’lerin Ar-Ge için daha az kaynağa sahip olduğunun farkına varan hükümet 1980 yılında Hsinchu Bilim ve Endüstri Parkı’nı kurmuştur. Küçük ve büyük şirketler burada araştırmalar yürütmüşler ve bu da beyin göçünün tersine çevrilmesinde diğer etkenlerle birlikte önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye Türkiye’dir ve ne Kore ve Tayvan’ın birebir kopyası haline gelmesine imkan vardır ne de bu istenilen bir şeydir. Bununla birlikte özellikle Kore ve Tayvan’ın güçlü olduğu noktaları, eğitim, bilim ve bilgi birikimi gibi Türkiye’nin özellikle zayıf olduğu alanlarla karşılaştırarak bu iki başarılı örnekten faydalı dersler çıkartılabilir.

Büyümenin Faydaları ve Maliyetleri

Büyümenin faydaları hiç kuşkusuz hem çok hem de açıktır. Büyüme yüz milyonları fakirlikten çıkartarak onlara asgari düzeyde insan onuru ve umut sağlamıştır. Büyüme getirileri yaşam şartlarının iyileştirilmesi, çevre, sağlık ve araştırma harcamaları için kullanılabilir. Özellikle düşük gelir düzeyindeki ülkeler için büyüme daha sağlıklı toplumlar için olmazsa olmaz bir koşuldur. Büyüme ve yaşam beklentisi arasında korelasyon bulunmaktadır. Çok fakir ülkeler parçalanmaya ve yıkıma daha yatkındır.

Türkiye orta gelir düzeyine sahip bir ülkedir. Nüfusunun % 8.2'si günde iki dolardan daha az parayla yaşayan ve %27'si ulusal yoksulluk sınırının altında kalan Türkiye'nin, büyümenin meyveleri yoksul kesimlerle paylaştığı sürece büyümeden yararlanacağı açıktır.

Bu büyümenin sadece bir özelliğidir. Büyüme süreci inişli çıkışlıdır ve sonuçları adilane olmaktan uzaktır, 1980'lerin ortalarında Kore'de bir çip fabrikasına yaptığım ziyaret sırasında genç kadın işçilerin (16-19 yaş arası) günde 14 saat ayda 28 gün çalıştığını öğrenmiştim. Bu kabaca haftada 98 saat yapıyor. Haftalık çalışma saatleri 49-59 arasında değişen Türkiye'ye göre oldukça yüksek bir çalışma takvimi.

Hiçbir ülke büyümeye iş gücünü istismar etmeden ya da atmosferi kirletmeden ulaşmamıştır. Bir çok durumda aynı zamanda doğa tahrip edilmiştir. Japonya'nın yüksek büyüme yaşadığı mucize yılları *minamata* hastalığına yol açan cıva zehirlenmesi ile sonuçlanmıştır. Inland Denizi'nin (mucizeden önce ziyaret etme şansını yakaladığım diğer yerler arasında) Japon şairlere ilham kaynağı veren bakir güzelliği petro-kimya tesislerinin inşası ile yok edilmiştir.

Bu ister yerli ister yabancı iş gücünü istismar etmeden ya da kirliliğe neden olmadan büyümenin olmayacağını söylemek anlamına gelmez. Fakat burada ifade edilmek istenen ilham alabileceğimiz çok fazla modele sahip olmadığımızdır. İskandinav ülkeleri ya da İsviçre gibi sürdürülebilir büyümeyi yakalamış olan ülkeler sanayileşmelerini önceden tamamlamıştır. Her durumda da büyüme oranları Türkiye'nin hedefi olan %8'in yaklaşık üçte biri ya da daha altındadır.

Büyüme Raporu'nun "başarılı sürdürülebilir büyüme ekonomileri listesi"ne hızlı bir bakış bu ülkelerin çoğunun büyüme dönemleri sırasında otoriter devletler olduğunu ya da büyüme dönemlerinin uzunca bir zamanını öyle geçirdiklerini göstermektedir. Brezilya'nın başarı öyküsü askeri diktatörlüğü sırasında gerçekleşirken, Endonezya'nınki Suharto dönemine denk gelmiştir. Tayvan ve Kore gelişen demokrasilerdir fakat ilk büyümenin yaşandığı yıllarda her ikisi de askeri (ve sıkıyönetim)yönetim altındaydı.

Büyüme ve kalkınma için diktatörlük gereklidir sonucuna varılması mantıksızdır. Birkaç başarılı örneğin karşısına diktatörlerin harap ettiği pek çok ülke çıkartılabilir. Bununla birlikte şu anda durağan AB, Japonya ve Amerika ekonomileri karşısında otoriter modeller meşruiyet kazanabilir.

Çin herkesin aklına gelen ilk örnektir. Çin'in yaşadığı etkileyici büyüme altyapı yatırımlarının da içinde olduğu yatırımlar ile yönelmektedir. Bu yatırımlar geniş çaplı fiziksel tahliye ve insanların yeniden dağılımını gerektirmektedir. Bu tür bir şeyi diktatörlükte gerçekleştirmek demokrasiye göre şüphesiz daha kolaydır. Dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan'da 200.000 gecekondü sakini Commonwealth Oyunları için yapılacak inşaat projelerine yer açmak amacıyla zorla tahliye edilmiştir. Zorunlu tahliyeler sırasında 18 kişinin hayatını kaybettiği söylenmektedir.⁹

⁹ Sayılar Hint sivil toplum kuruluşu olan Housing and Land Rights Network'ten (HLRN) alınmıştır.

Ekonomik büyüme ile siyasi alanda demokrasiyi harmanlama, Türkiye'nin ulaşmak istediği hedeflerdir. Bu aynı zamanda bir zorunluluktur. Ama bu hedefin tanınmasını beklerken, bunun zorlu bir hedef olduğu ve daha çok zaman gerektiği gerçeğini göz ardı edemeyiz.

Demokraside de diktatörlükte de büyüme isteğinin bir takıntı haline gelmesi ile, büyümenin ilk etaptaki hedefi olması gereken yoksul ve ezilmiş kitlelerin çıkarlarının gözetilmemesi ve sosyal boyutların karartılması riski her zaman mevcuttur.

Son günlerde Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Hintli Amartya Sen, Hindistan hükümetinin büyüme takıntısını ve bu alanda Çin ile yarışmasını sert bir dille eleştirmiştir. Sen, büyüme takıntısının sosyal gelişme açısından zararlı sonuçları olabileceği görüşünü dile getirmektedir. Diğer bir deyişle, en kötü senaryoda ekonomik büyüme sosyal gelişmişliği arttırmak yerine engelleyerek daha büyük bir sosyal adaletsizliğe neden olabilir.

Sen'in bu açıklamaları Hindistan siyasetinde ve entelektüel çevrelerde büyük bir tartışmanın başlamasına sebep olmuştur ki bu oldukça sağlıklı bir gelişmedir.

Hızlı büyüyen pek çok ülkede eşitsizlikler daha da artmıştır, bazılarında ise bu çok belirgindir. Çin'in Gini katsayısı (gelir dağılımının adaletsizliğini ölçer) artık, ABD'ninki ile eşitlenmiştir. Sosyal eşitsizliği azaltabilen tek hızlı büyüyen ekonomi, her ne kadar çok yüksek bir farktan başlamış olsa da, Brezilya'dır. *Bolsa familia* olarak bilinen sosyal aile eğitim programı özellikle okuryazarlığı arttırmakta, işgücüne katılan genç erkek ve kadınların eğitim seviyesini ve becerilerini yükseltmekte çok başarılı olmuştur.

Yüksek ekonomik büyüme ile yüksek sosyal gerilim arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Yüksek büyüme, sosyal hareketliliği gerektirir. Bu en net kırdan kente göç şeklinde kendini göstermektedir. Yüksek ekonomik büyümenin sebep olduğu büyük seviyelerdeki sosyal gerilimi, bu ülkelerdeki artan intihar oranlarından anlayabiliriz. Bu intiharlar, geride kalanlar veya kaygan ve rekabetçi bir dünyada hayatta kalmaya çalışanlar – Hindistan'daki fakir ve borçlu çiftçiler gibi- arasında gerçekleşmiş olabilir. Ama başka olaylar da vardır. Mayıs 2010'da Çin'in Foxconn fabrikalarındaki intiharlar; yalnızlık, depresyon ve intiharın, saatlerce zor koşullarda çalışan ve evleriyle sevdiklerinden uzak yaşayan göçmen işçilerin hayatının bir parçası olduğunu gösteren bir buzdağının görünen yanı niteliğindedir. Bu ülkelerdeki yönetici sınıf da yüksek intihar oranlarından muzdariptir. Yöneticiler için yüksek büyüme, yüksek stresi de beraberinde getirmektedir. Stres altındaki ve amaçlarına ulaşamayacaklarını hisseden yöneticiler intihara meyil etmektedir. Bu özellikteki intiharlar elbette az büyüyen ekonomiye sahip toplumlarda da meydana gelmektedir. Yine de hızlı büyüyen ekonomiler büyük birer sosyal stres kaynağıdır.

En tepe hedefe ulaşılsa bile yeni bir soru akıllara gelmektedir: bütün bunlar ne içindi? Singapur, hiç kuşkusuz dünyanın en başarılı ekonomilerinden biridir. Singapur'a 1960'larda ilk gittiğimde, orası fareler tarafından istila edilmiş pis bir limandı. Yaşanan dönüşüm muazzamdır. Bu dönüşümü siyasi liderleri Lee Kwan Yew'in vizyonu, kararlılığı ve de yarattığı Halk Hareket Partisi(PAP)'ne borçlu oldukları söylenebilir. Her ne kadar muhalefet partilerine tolerans gösterilmişse de, Singapur her zaman bir tek parti devleti olmuştur.

PAP'ın şu ana kadar en düşük oy oranı aldığı geçtiğimiz seçimlerle ilgili bir araştırmada; akademisyen Donald Low birkaç kilit soru sorup bunları cevaplandırmıştır. Temel savı, gittikçe

artan oranda Singapurlunun mutsuz olduğu yönündedir. Yüksek GSYH artışı öngören ekonomi politikası başarılıydı ama bu beklenmedik miktarda olumsuz dışşallıkla beraber gelmiştir.¹⁰

Türkiye, ekonomik açıdan daha yüksek yerler hedefledikçe karar alıcılar ve düşünce liderleri, diğer hızlı gelişen ülke ekonomilerinin tecrübelerini dikkatlice incelemelidir. Özellikle eğitim, sosyal kalkınma, bilim, araştırma ve politika yapma konularında öğrenilecek ve uygulanacak çok ders vardır. Ama aynı zamanda gözardı edilmemesi gereken çekinceler bulunmaktadır.

Mükemmel bir ekonomik/sosyal büyüme modeli yoktur ve asla olmayacaktır. Büyüme hedeflerini bir takıntı yapmak, toplumun aleyhine tehlikeli ve zarar verici sonuçlara sebep olabilmektedir. Kendi büyüme ve sosyal kalkınma yolunu çizirken, Türk karar alıcılar pek çok soru sormalıdır, özellikle de en temelini: “nasıl bir toplum istiyoruz?” Ekonomik büyüme bir amaç olmamalı, daha sağlıklı, daha mutlu ve daha adil bir toplum için bir araç olarak anlamlandırılmalıdır.

¹⁰ Donald Low, « What went wrong ? » 10 Mayıs 2011 tarihinde yazılan ve bana Andrew Sheng tarafından verilen bir taslak makale